ادله نفی و نقد ادله اثبات

با این که می‌طلبد بحث از ادله نفی، با گفتگو از نقد ادله اثبات به دو بخش مجزا تجزیه شود، لکن آمیخت این‌ها در برخی کلمات و به قصد اقتصار غیر مضر، این دو گفتار در کنار هم قرار گرفت.

به هر حال محقق خراسانی با نظارت ناقدانه بر کلام شیخ انصاری، همراه با استدلال بر اندیشه انکار - که در کفایة الاصول بر آن است - چنین نگاشته است:

«أما الاول: فإن جعل خصوص شیء فیه جهة الإرائة و الطریقیة حجة أو مرجحا لا دلالة فیه علی أن الملاک فیه بتمامه جهة إرائته، بل لا إشعار فیه کما لا یخفی لاحتمال دخل خصوصیته فی مرجحیته أو حجیته [ولا سیما] قد ذکر فیها ما لا یحتمل الترجیح به الا تعبدا، فافهم. و أما الثانی: فلتوقفه علی عدم کون الروایة المشهورة فی نفسها مما لاریب فیها مع أن الشهرة فی الصدر الاول بین الرواة و أصحاب الائمة - علیهم السلام - موجبة لکون الروایة مما یطمئن بصدورها بحیث یصح أن یقال عرفا: إنها مما لا ریب فیها کما لا یخفی و لا بأس بالتعدی منه الی مثله مما یوجب الوثوق و الاطمئنان بالصدور، لا الی کل مزیة ولو لم یوجب الا أقربیة ذی المزیة الی الواقع من المعارض الفاقد لها. و اما الثالث: فلاحتمال أن یکون الرشد فی نفس المخالفة لحسنها و لو سلم أنه لغلبة الحق فی طرف الخبر المخالف فلا شبهة فی حصول الوثوق بأن الخبر الموافق المعارَض بالمخالف لا یخلو من الخلل صدورا او جهة و لا باس بالتعدی

منه الی مثله کما مرّ آنفاً. و منه انقدح حال ما إذا کان التعلیل لأجل انفتاح باب التقیة فیه، ضرورة کمال الوثوق بصدوره کذلک مع الوثوق بصدور هما لو لا القطع به فی الصدر الاول لقلة الوسائط و معرفتها. هذا مع ما فی عدم بیان الامام - علیه السلام - للکلیة کی لا یحتاج السائل الی اعادة السؤال مراراً و ما فی امره - علیه السلام - بالارجاء بعد فرض التساوی فی ما ذکره من المزایا المنصوصة، من الظهور فی ان المدار فی الترجیح علی المزایا المخصوصة، کما لا یخفی».[1]

بررسی

همان گونه که ملاحظه می‌نمایید، آغاز متن فخیم فوق ناظر به نقد گفتار پیش نقل شده از شیخ انصاری[2] است و در انجام آن به استدلال به نفع رأی انکار پرداخته است. البته گویا محقق خراسانی مطابق متن فوق در ترجیح نسبت به برخی مرجحات اطمینان آورِ غیر منصوص تسلیم است و این غیر از تفصیلی است که قبلا از ایشان نقل شد.

محقق خویی نیز رفتاری شبیه رفتار محقق خراسانی با فرمایش شیخ اعظم دارد. البته گاه اضافاتی بر آن دارد؛ مثلا می‌فرماید: «...عرفت من عدم دلالة المقبولة علی کون الاوصاف من مرجحات الخبرین المتعارضین»[3] یا می‌فرماید:

1. **کفایة الاصول**، ج 2، ص 398 و 400.
2. ص 1703 (3211).
3. **مصباح الاصول**، ج 3، ص 421.

«و اما ما ذکره من ان تعلیل الاخذ بالمجمع علیه بکونه مما لا ریب فیه یدل علی أنه کلما لم یکن فی احد الخبرین ریب بالاضافة الی الاخر یجب الاخذ به، ففیه - مضافا الی ما تقدم من ضعف سند المقبولة - أنه لا یمکن حمل قوله (علیه السلام) : «مما لا ریب فیه » علی نفی الریب بالاضافة فانه یوجب تقدیم إحدی الروایتین علی الاخری اذا کانت الوسائط فیها اقل من وسائط الاخری و لو بواحد و لا اظن أن یلتزم به أحد فلا بد من أن یکون المراد من قوله - علیه السلام - :«مما لا ریب فیه» ما لا یکون فیه ریب حقیقة، فیکون المراد کونه مقطوع الصدور کما ذکرناه سابقا و لا ینافیه فرض الریب فی الخبر الشاذ المعارض له و عدم إدخاله فی بین الغی، لاحتمال أن یکون هو الصادق و إنما کان الخبر المجمع علیه صادرا عن تقیة».[4]

محقق نایینی نیز در صف مخالفان اثبات ایستاده و اضافه بر آن چه نقل شد، می‌فرماید(با تلخیص):

«الاقوی وجوب الاقتصار علی المرجحات المنصوصة؛ فان الاصل و ان کان یقتضی وجوب الاخذ بکل ما یحتمل ان یکون مرجحا لاحد المتعارضین، للشک فی حجیة الآخر والاصل عدمها؛ الا أنه یجب الخروج عما یقتضیه الاصل باطلاقات أدلة التخییر فانّ المتیقن من تقییدها هو ما إذا کان فی أحد المتعارضین أحد المزایا المنصوصة و لا یستفاد من أدلة الترجیح وجوب الاخذ بکل مزیة تقتضی أرجحیة أحدهما سندا أو مضمونا؛ فالقول بوجوب التعدی عن المرجحات المنصوصة خال عن الدلیل. و أما قوله - علیه السلام - : «فان الرشد فی خلافهم » فالامر فیه أوضح، فانّ التعلیل لا ینطبق علی ضابط منصوص العلة و لا یصلح ان یکون کبری کلیة لان ضابط منصوص العلة - علی ما أوضحناه فی محله - هو أن تکون العلة علی وجه یصح ورودها و إلقائها الی المکلفین ابتداء بلاضم المورد إلیها؛ کما فی قوله: «الخمر حرام لانه مسکر» فانه یصح أن یقال: «کل مسکر حرام» بلا ذکر الخمر؛ و کما فی قوله - علیه السلام - : «فانّ المجمع علیه مما لا ریب فیه» فانه یصح أن یقال: «خذ بکل ما لا ریب فیه». و هذا بخلاف قوله - علیه السلام - :«فانّ الرشد فی خلافهم» فانه لا یصحّ.

4. همان.